

Lasten ja lapsiperheiden näkökulma sosiaaliturvauudistuksessa

TOIMI-hankkeen sosiaaliturvan peruspilarit ja mallit kattavat vain osan perustuslain 19 §:n velvoitteista

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida TOIMI-hankkeen malleja erityisesti lasten ja lapsiperheiden näkökulmasta.

Sosiaaliturvan peruspilareiden kuvaus antaa ensin käsityksen, että TOIMI-hankkeen mallien tarkoituksena on luoda kattavat vaihtoehdot siihen, miten sosiaaliturva vastaa perustuslain mukaisesta huolen pitämisen velvoitteesta.

Hahmotellut kolme vaihtoehtoa eivät kuitenkaan vastaa perustuslain lähtökohtaa, vaan ne näyttävät koskevan työikäisten sosiaaliturvaa ja sitäkin vain niiden osalta, jotka eivät ole pysyvästi työkyvyttömiä. Sosiaaliturvan olennaisena osana nähdään palvelut, mutta tarkastelussa olevien palvelujen kirjo vaikuttaa olevan erilainen eri vaihtoehdoissa. Esim. malli 1 ja 2 sisältävät viittauksia lähinnä työllistymiseen liittyviin palveluihin, kun taas malli 3 kattaa nykytilaan verraten muuttumattoman oikeuden kaikkiin sosiaali- ja terveysterveysturviin.

Vaikuttaa siltä, että perustuslain 19 §:n¹ eri ulottuvuuksille ei vaihtoehdoissa ole annettu painoa, vaan on tosiasiaa lähdetty ns. puhtaalta pöydältä myös perustuslain velvoitteisiin nähden. Väestöliitto katsoo, että myös pitemmän aikavälin valmistelun perustaksi tulisi ottaa Suomea velvoittavien ihmisoikeussopimusten ja perustuslain velvoitteet ja virkavalmistelussa tulisi toimia julkiselle vallalle säädetyn perus- ja ihmisoikeuksien aktiivisen edistämismallin pohjalta. Nyt perustuslain sisältämistä näkökulmista näyttävät suurelta osin jääneen sivuun esim. lapsen syntymään, työkyvyttömyyteen, vanhuuteen ja huoltajan menetykseen pohjautuva perustoimeentulon turva sekä julkisen vallan velvoite tukea lapsen huolenpidosta

¹Perustuslaki 19 §, Oikeus sosiaaliturvaan

Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveysterveysturvat ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

vastaavia. Koska yhden ihmisen tai perheen elämässä usein yhdistyy monia sosiaaliturvan perusteita, mallit jäävät näin rajattuina melko teoreettisiksi.

Valmisteluaineistosta saa vaikutelman, ettei lapsiperheissä ja muutoin läheisten kesken annettavan hoivan ja huolenpidon näkökulma ole ollut TOIMI-valmistelussa juurikaan esillä. Resilienssiin viitataan voimavarana, mutta nähdään resilienssin lähteenä vain koulutus. Kuitenkin tiedetään esimerkiksi, että lapsen kasvuympäristössä **vanhempien merkitys** jo oppimisen mahdollistajana on aivan keskeinen.

Väestöliitto ehdottaa, että valmistelua täydennetään nyt puuttuvilla perusturvan linjauksilla lapsiperheiden, työkyvyttömiä ja vanhusten osalta.

Peruspilareissa syntyvyyden aleneminen on otettu lähtökohta-olettamaksi. Väestöliitto korostaa, että tässä väestökehityksen tilanteessa perusturvan kehittämisessä tulee erityisesti huomioida lasten huollosta vastaavien tukeminen. Sosiaaliturvalla tiedetään olevan merkitystä syntyvyyteen. Syntyvyyden jyrkän ja pitkäaikaisen alenemisen vaikutukset yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudelliseen kestävyyskykyyn ovat haitallisia. **Vuoteen 2030 tähtäävässä valmistelussa tulee selkeästi asettaa tavoitteeksi syntyvyyden vahvistaminen siten, että ihmiset voivat saavuttaa oman lapsilukutoiveensa.**

Ensi vaiheessa sosiaaliturvan uudistuksessa tulisi selvittää keinot ja laatia ehdotukset lapsiperheköyhyyden minimoimiseksi ja ylisukupolvisen köyhyyden katkaisemiseksi niin toimeentuloturvan, palveluiden, koulutuksen kuin työn tarjonnan keinoin.

Näkökohtia nk. perheturva-mallista

Työikäisten ja -kykyisten syyperusteiset perusetuudet ja toimeentulotuen perusosa yhdeksi tueksi, joka on tulovähenteinen kotitalouden tulojen suhteen.

Niin kutsuttu perheturva merkitsisi nykyisen syyperusteisen perusturvan korvaamista kokonaisuudessaan kotitalouskohtaisella tarveharkintaisella turvalla. Väestöliiton käsityksen mukaan tällainen malli kannustaisi yksin elämiseen ja vähentäisi kannusteita perheen perustamiseen ja lasten saamiseen. Vaihtoehto siten todennäköisesti jyrkentäisi syntyvyyden laskua Suomessa ja johtaisi alenevaan hyvinvointiin.

Malli todennäköisesti alentaisi toimeentuloturvan tasoa monilla, jotka eivät ole ansioturvan piirissä. Lasten tulee kaikissa tilanteissa, myös silloin kun huoltajia on vain yksi tai toimeentuloturvan varassa eläminen pitkittyä, saatava hänen kokonaisvaltaisen kehityksensä kannalta riittävä elintaso (vrt. lapsen oikeuksien sopimus 27 artikla) ja mahdollisuus esimerkiksi osallistua harrastuksiin.

Väestöliitto ehdottaa mallin nimen muuttamista esim. kotitalousmalliksi, koska perhe-käsite yhdistyy nyt perheellistymistä haittaavaan malliin. Kuvattu malli on työikäisten perusturvavaihtoehtona hyvin etäällä perustuslain velvoitteesta tukea

perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Näkökohtia työ ja osallistuminen -mallista

Osallistuminen palveluihin oikeuttaa yksilölliseen ja korkeampaan tukitasoon.

Osallistuminen palveluihin oikeuttaa yksilölliseen ja korkeampaan tukitasoon. Mallin merkitys lasten ja lapsiperheiden näkökulmasta riippuu siitä, minkälaisen toimeentulon malli eri tilanteissa lapsille ja lapsiperheille tuottaa. Malli sisältää velvoitteita osallistua lähinnä työllistymistä tukeviin palveluihin ja sanktiona on tukitason aleneminen. Tukitasolla on jo sellaisenaan vaikutusta lasten toimeentulon tasoon. Perheet ovat monimuotoisia ja lasten tarpeet ja elämäntilanteet yksilöllisiä. Vanhemmuuden velvoitteet tulee lapsen edun ensisijaisuuden perusteella voida asettaa etusijalle tukitason leikkaantumatta.

Näkökohtia Vapaa valinta -mallista

Perusturvaetus korvaa nykyiset perusturvaetuuudet (sairaspäiväraha, vanhempainpäiväraha, kuntoutuspäiväraha, työttömyysetuudet, kotihoidontuen, opintorahan) ja perustoimeentulotuen. Etuuden saavat kaikki 18 vuotta täyttäneet laillisesti Suomessa oleskelevat työkäiset. Oikeus kaikkiin sosiaali- ja terveyspalveluihin säilyy muuttumattomana.

Lähtökohtana on ehdoton oikeus yksilökohtaiseen vastikkeettomaan turvaan. Palvelut eivät ole velvoittavia, mutta niitä on tarjolla. Valinnan vapaus mahdollistaa ihmiselle uusia toimeliaisuuden ja työn muotoja ja yhteiskuntaan osallistumista.

Malli näyttää olevan lähellä tilannetta, mikä Suomessa oli voimassa 1990-luvulla ennen kuin esimerkiksi toimeentulotukeen ja työttömyysturvaan on asetettu erilaista aktiivisuusvelvoitteita. Valtaosin sosiaali- ja terveyspalvelut ovat olleet ja ovat edelleen asiakkaan ja potilaan suostumukseen ja itsemääräämisoikeuteen ilman sanktioita perustuvaa ja on vaikea ymmärtää, että tätä lähtökohtaa kahdessa muussakaan vaihtoehdossa laajasti muutettaisiin.

Lasten ja lapsiperheiden toimeentulon näkökulmasta tämä vaihtoehto näyttää parhaiten toimeentulon turvaavalta. Tässäkään mallissa ei esitetä mitään selkeitä ratkaisuja nykytilan korjaamiseksi siinä suhteessa, että lapsiperheköyhyys Suomessa vähenisi. On epärealistista olettaa, että ratkaisu löytyisi missään mallissa esimerkiksi täystyöllisyyden kautta.

Näkemyksiä jatkotyöhön lapsiperheiden sosiaaliturvan korjaamiseksi

Väestöliiton vuoden 2018 perhebarometri 2020-luvun perhepolitiikkaa tarjoaa tuoretta tutkimustietoa siitä, millaista perhepolitiikkaa lapsiperheissä asuvat ja muut suomalaiset toivovat. Keväällä 2018 tehtyyn kyselyyn vastasi 2560 20 - 59-vuotiaista

henkilöä. Kyselyn tuloksia on verrattu kolmeen aiemmin tehtyyn vastaavaan kyselyyn.

Päällimmäiseksi toiveeksi nousi joustavuuden ja vaihtoehtoisuuden lisääminen perhetuki- ja -palvelujärjestelmään. Tämä tarkoittaa muun muassa nykyistä joustavampaa työaikaa ja helpompaa osa-aikatyön yhdistämistä lastenhoitoon. Perhevapaita tulisi voida pitää myös osa-aikaisena ja useammassa jaksossa. Toiveena oli, että vapaat jaksottuisivat perheiden tarpeiden mukaisesti pätkissä useille vuosille. Osa-aikatyöhön haluttiin yhdistää osa-aikainen vanhempainvapaa ja osittainen hoitovapaa. Perheille haluttiin kaiken kaikkiaan enemmän ja joustavampaa päätösvaltaa hoitovapaiden käyttöön. Joustavuuden lisäämiseen toivottiin investoitavan yhteiskunnassa jopa enemmän kuin päivähoitoon ja varhaiskasvatukseen.

Joustavuuden lisäämisen jälkeen seuraavaksi tärkeimmiksi perhepoliittisiksi toimenpiteiksi kyselyssä arvostettiin tulonsiirrot ja tuki köyhille lapsiperheille. Paljon kannatusta saivat lapsiperheiden asumisen tukeminen ja erillinen 200 euron lapsilisä vähävaraisille lapsiperheille. Yhdeksi ongelmaksi koettiin osalle nuorille äideille maksettava pelkkä peruspäiväraha ansiosidonnaisen päivärahan sijasta. Yleisimmiksi asumiskulujen helpotuskeinoksi nimettiin asumistuki ja sitä määrittävät erilaiset kriteerit, kuten tulorajat.

Avoimessa kysymyksessä tärkeimmästä korjaustarpeesta painottuivat lapsiperheköyhyyttä koskevat parannusehdotukset.

Keinoja lapsiperheköyhyyden lievittämiseen on koottu myös 13:n lapsi- ja perhejärjestön laatimaan kannanottoon 9.5.2017

<http://www.vaestoliitto.fi/?x27375=6804543>

Allekirjoittaneet järjestöt pitävät tärkeinä erityisesti seuraavia toimenpiteitä:

1. Perhe-etuuksien, kuten vanhempainpäivärahojen ja lapsilisien, riittävä taso on turvattava.
2. Lasten ja nuorten kasvuympäristöihin tulee investoida! Varhaiskasvatuksen, koulutuksen, neuvolapalvelujen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan laatu ja saavutettavuus on turvattava.
3. Koulutuksen tasa-arvoa on edistettävä turvaamalla opetuksen riittävät resurssit, erityisesti riittävä tuki myös toisella asteella.
4. Lapsiperheiden asumiskustannuksia on pyrittävä alentamaan kehittämällä asumistukea sekä lisäämällä asuntotuotantoa kasvukeskuksissa, erityisesti kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja.
5. Vähävaraisten perheiden lasten mahdollisuus osallistua harrastustoimintaan on taattava.
6. Kansalaisjärjestöjen auttamistyö on turvattava sote- ja maakuntauudistuksessa. Järjestöt tarvitsevat avustuksia ja tiloja toiminnan toteuttamiseen. Kuntien ja maakuntien yhteistyö järjestöjen kanssa on kirjattava sote-järjestämislakiin.

7. Lapsia ja lapsiperheitä koskevista päätöksistä on toteutettava aina lapsivaikutusten arviointi.

Helsinki 8. tammikuuta 2019

Väestöliitto ry

Maria Kaisa Aula

Puheenjohtaja

Eija Koivuranta

Toimitusjohtaja